

Михайло ПАРАСЮК

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент
mykhailo.v.parasiuk@lpnu.ua
ORCID: 0000-0001-8600-5264

ПРИНЦИП ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ ІНСТИТУТУ ТРАНСКОРДОННИХ СУДОВИХ ДОРУЧЕНЬ

<http://doi.org/10.23939/law2025.46.224>

© Парасюк М., 2025

У статті на підставі комплексного системного аналізу чинного законодавства України та нормативних актів Європейського Союзу розглянуто принцип процесуальної економії інституту транскордонних судових доручень. Об’єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі реалізації транскордонних судових доручень у цивільних правових відносинах у контексті принципу процесуальної економії. Предметом дослідження є норми цивільного процесуального та міжнародного цивільного процесуального права. Методом дослідження у статті став діалектичний метод. Для дослідження окремих проблем теми застосовувалися загальнонаукові прийоми: аналіз і синтез, використання видових і родових відмінностей та приватно наукові методи – порівняльного правознавства та інтерпретації, формально-юридичні та інші. Актуальність проблеми зумовлена тим, що міжнародні контакти охоплюють сферу державних, ділових і приватних відносин, створюючи потребу в правовому регулюванні та вирішенні спірних питань судовим шляхом. Принцип рівності національного права країн Європейського Союзу створює первинні передумови застосування іноземного права, а принцип обов’язковості застосування іноземного права спрямовано на формування правових підстав і механізму застосування іноземного права. Вказано, що у доктрині процесуальна економія сприймається як принцип національного процесу. Значено, що суди повинні керуватися принципом процесуальної економії під час направлення та виконання транскордонних судових доручень та під час визнання та виконання рішень іноземних судів. Принцип процесуальної економії коригує традиційне правило співвідношення договорів з юридичної чинності. Спосіб міжнародного цивільного процесу не відрізняється від способу правового регулювання міжнародного приватного права, тому принцип процесуальної економії отримав застосування у регулюванні інституту транскордонних судових доручень.

Ключові слова: принципи права, цивільне процесуальне право, міжнародне процесуальне право, інформаційні технології, функції принципу права.

Постановка проблеми. Процедури спрямування та виконання транскордонних судових доручень відповідно до Гаагських конвенцій не відповідають сучасним темпам обміну інформацією, ні стандартам безпечної передачі даних і конфіденційності, що зумовлює потребу перегляду та адаптації

чинних процедур з метою ефективного та безпечного співробітництва між судами різних держав [1, с. 15–16]. Принцип процесуальної економії для цивільного судочинства полягає в раціональному та ефективному використанні трудових, часових і фінансових ресурсів для вирішення цивільно-правових спорів судом. Принцип процесуальної економії інституту транскордонних судових доручень у контексті європейської інтеграції України має значення для розвитку міжнародної торгівлі та вирішення спорів, що виникають між суб'єктами цивільних правовідносин.

Аналіз дослідження проблеми. Значний внесок у розкриття природи та змісту процесуальної економії у цивільному праві зробили вчені: А. Андрушко, М. Балюк, Ю. Білоусов, С. Бичкова, А. Довгерт, В. Комаров, С. Короєд, Д. Луспеник, С. Погребняк, А. Приймак, І. Резніченко, Н. Сакара, Г. Тимченко, А. Штефан, О. Шутенко та інші. Водночас адаптація національного законодавства до вимог Європейського Союзу потребує проведення теоретико-прикладних досліджень зазначеної тематики.

Метою статті є дослідження принципу процесуальної економії інституту транскордонних судових доручень.

Виклад основного матеріалу. Формування уявлень про процесуальну економію починається на початку ХХ століття. У процесуальній економії повинні бути відображені норми про швидкий розгляд справи та потребу раціонального використання учасниками процесу наданих законом процесуальних прав. Принцип процесуальної економії доцільно розглядати як основне положення процесу, виражене у сукупності правових норм, спрямованих на оптимізацію процедур, видів і стадій судочинства, встановлення раціональних засобів захисту права, забезпечення справедливості, ефективності та доступності правосуддя [2, с. 68].

С. Музичко у зміст процесуальної економії включає аспекти: економія часу; економії матеріальних і людських ресурсів, спрощення існуючих процедур створює сукупність послідовних дій [3, с. 96].

Принцип процесуальної економії, не маючи нормативного закріплення у законодавстві України, знайшов відображення у практиці Європейського Союзу. У праві процесуальна економія як принцип цивільного судочинства закріплена в законодавстві Туреччини.

В англосаксонській правовій сім'ї (Великобританія, США) принцип процесуальної економії зводиться до права на доступ до правосуддя (access to justice), який становить потребу прискорення та здешевлення розгляду судами справ, раціональне здійснення правосуддя суддями.

Правові норми в країнах загального права піддаються економічному аналізу. Принцип процесуальної економії відображається у таких аспектах: скорочення зайвих процесуальних дій; скорочення термінів надання доказів: суд має право обмежити терміни надання нових доказів. Різні позначення принципу процесуальної економії у національному праві зарубіжних країн пояснюються специфікою системи правосуддя, різними правовими традиціями та культурними особливостями.

Мета процесуальної економії – поліпшення ефективності судового процесу під час розгляду цивільних справ. Простежується тенденція раціоналізації чинних механізмів у правозастосовній практиці. На думку С. Короєд, застосування принципу процесуальної економії в цивільному судочинстві в умовах воєнного стану особливо актуальне [4, с. 49].

Процесуальна економія, захована в судовій практиці до принципів цивільного процесу, отримує спеціальний зміст під час розгляду транскордонних спорів. Інформатизація судових систем шляхом упровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій є одним з ефективних способів підвищення рівня доступності та якості правосуддя [5, с. 392]. Застосування інформаційних технологій дає змогу оптимізувати процеси міжнародної взаємодії судів. Зокрема, технології блокчейн, штучний інтелект знижують матеріальні та тимчасові витрати, роблячи цим процес міжнародного судового співробітництва ефективнішим.

Принцип процесуальної економії змінює традиційне правило співвідношення договорів за юридичною силою. Щодо зазначеного принципу міжнародні договори, які передбачають швидкий, гнучкий і найменш формалізований механізм взаємодії з процесуальних питань, треба кваліфікувати як спеціальний (lex specialis) щодо міжнародних договорів із складнішим і довшим механізмом взаємодії.

Принцип процесуальної економії у міжнародному цивільному процесі відображається у прийнятті судами заяв про визнання та виконання рішень по суті та рішень про стягнення судових витрат за місцем, де рішення підлягає виконанню, в обхід чинних надмірно формалізованих правил міжнародних договорів про звернення винятково до суду, який ухвалив рішення.

Регламент (ЄС) 2020/1784 Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2020 року про вручення в державах-членах судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах (вручення документів) регулює питання, що досліджується в межах Союзу [6].

Виявлений підхід усуває зайвий формалізм під час направлення та виконання транскордонних судових доручень. Більша частина двосторонніх договорів України про правову допомогу передбачає можливість визнання та виконання іноземних рішень та прямо вказує на те, до суду якої держави подається відповідне клопотання. Міжнародні договори України, укладені з Угорщиною, Грецією, Іспанією, Кіпром та іншими країнами Європейського Союзу, містять подібне правило про порядок подання клопотання про визнання та приведення у виконання іноземних судових рішень.

Дослідження прояву процесуальної економії у міжнародному цивільному процесі є важливим кроком на шляху до зниження формалізації процесу виконання транскордонних судових доручень. Формалізація процесу наявна у процесі вирішення транскордонних спорів. Процесуальна економія в міжнародному цивільному процесі отримує свій спеціальний зміст.

Процесуальна економія в міжнародному цивільному процесі – принцип, спрямований на раціоналізацію та оптимізацію процедур взаємодії компетентних органів різних держав з метою забезпечення швидшого, ефективного та економічного вирішення міжнародних правових питань.

Цей принцип підтримує гнучкість та інновації у міжнародних правових процедурах, скорочує формалізм та сприяє оперативному вирішенню спорів. Реалізація принципу процесуальної економії передбачає використання інформаційних технологій, стандартизацію процедур, сприяння альтернативним методам вирішення спорів.

Цифрові платформи та державні інформаційні системи найбільшою мірою забезпечують швидкий та ефективний доступ до правосуддя, даючи змогу сторонам брати участь у процесі без фізичної присутності [7, с. 49].

Нове осмислення принципу процесуальної економії у міждержавній взаємодії розкривається у виборі оптимального механізму взаємодії – за конкуренції чинних порядків, потрібно вибрати той порядок, який передбачає найшвидший напрям і виконання транскордонних судових доручень. Суди повинні керуватися принципом процесуальної економії не лише під час направлення та виконання транскордонних судових доручень, а й під час процедури визнання та виконання рішень іноземних судів. Принцип процесуальної економії коригує традиційне правило співвідношення договорів з юридичної сили. Встановлення спрощених процедур передачі судових доручень сприяє створенню сприятливого середовища міжнародного співробітництва та розвитку світової економіки.

На думку М. Є. Кантор, нормативні акти ЄС направлені більшою мірою для сприяння транскордонному цивільному судочинству та необхідному поступовому відходженню від застосування національного внутрішнього законодавства. Інші норми спрямовані на досягнення єдиного підходу до розуміння інститутів цивільного судочинства шляхом універсальної уніфікації цивільного процесуального законодавства [8, с. 122].

Лібералізація транскордонних відносин у Європейському Союзі здійснюється за допомогою встановлення та закріплення в установчих договорах ЄС кількох правових форм, що послідовно виникли у процесі історичного розвитку ЄС. Кожну з цих форм можна визначити як цілісну, що має внутрішню єдність і узгодженість, систему юридичних норм (правил лібералізації), які забезпечують усунення перешкод транскордонним відносинам у певній сфері суспільного життя.

Це особливо важливо для України в умовах воєнного стану, коли регіональні зв'язки між державами ЄС стають дедалі тіснішими, а взаємодія між країнами призводить до формування техніко-економічного простору.

Принцип процесуальної економії під час визначення порядку спрямування транскордонних судових доручень у міжнародному цивільному процесі охоплює три функції: комунікативну, регуляторну та інтегровальну.

Комунікативна функція спрямована на забезпечення оперативного сприяння судам різних юрисдикцій, зокрема з урахуванням цифрових платформ. На думку М. В. Коваліва та М. Я. Сидора, судова цифрова платформа є способом реалізації функцій судової влади у цифровому середовищі. Уявлення про судову технологічну платформу містить організаційні, функціональні та технологічні аспекти [9, с. 40].

Комунікативна функція полягає у використанні механізму автоматизованої верифікації та обробки документів на державній цифровій платформі та проявляється у доповненні чинних надмірно формалізованих порядків напрямку транскордонних судових доручень шляхом застосування новітніх технологій та цифрових інструментів.

Регуляторна функція встановлює співвідношення міжнародних договорів з юридичної сили. Критерій формалізації процедури має визначальне значення стосовно критерію суб'єктного складу міжнародних договорів за юридичною силою.

Наявність у міжнародного цивільного процесу власного предмета та методу, множинності міжнародних джерел, які включають норми міжнародних договорів та спеціальних принципів, свідчить про виділення міжнародного цивільного процесу в самостійну галузь права.

Спосіб міжнародного цивільного процесу не відрізняється від способу правового регулювання міжнародного приватного права, оскільки колізійний спосіб не є винятковою особливістю міжнародного приватного права.

Міжнародний цивільний процес об'єднує низку специфічних інститутів: юрисдикцію, правову допомогу, питання визнання та виконання іноземних судових рішень, спрямування та виконання транскордонних судових доручень, угоди про вибір суду та місця вирішення спорів і багато інших, що співвідносяться з ознакою сукупності взаємопов'язаних інститутів.

Предмет міжнародного цивільного процесу – суспільні відносини, що виникають у процесі розгляду цивільних спорів із наявністю іноземного елемента. Це дає змогу певною мірою відокремити міжнародний цивільний процес від міжнародного приватного права та від національного цивільного процесуального права і виділити в самостійне галузеве утворення.

Аргументацією цього підходу є тісний взаємозв'язок норм міжнародного цивільного процесу, що регулюють транскордонні цивільні процесуальні відносини, з нормами міжнародного права, які регулюють матеріальні приватноправові відносини, ускладнені іноземним елементом. Внутрішньодержавні норми, що регламентують міжнародний цивільний процес, належать до галузей процесуального права, але питання застосування цих норм вивчаються наукою міжнародного права. Вторинність міжнародного цивільного процесу в науку іншої галузі права пояснюється їх загальним походженням, взаємодією та взаємозалежністю матеріально-правових і процесуальних інститутів.

Інша група авторів вважає міжнародний цивільний процес частиною міжнародного права як галузі права та науки [10]. Ця позиція пояснюється аргументами, які лягли в основу концепції віднесення міжнародного цивільного процесу до галузі права: тісним взаємозв'язком норм міжнародного цивільного процесу, що регулюють транскордонні цивільні процесуальні відносини з нормами міжнародного приватного права, які регулюють матеріальні приватно-правові відносини.

Транскордонні судові доручення є інститутом вказаної галузі права. Принцип процесуальної економії як спеціальний принцип міжнародного цивільного процесу спрямований на раціоналізацію та оптимізацію процедур взаємодії компетентних органів різних держав. У контексті транскордонних судових доручень процесуальна економія виконує комунікативну та регуляторну функції, забезпечує ефективне сприяння судам різних юрисдикцій за допомогою використання сучасних технологій.

Висновки. Принцип процесуальної економії потрібно розглядати у сутнісному та формальному аспектах. Сутнісна характеристика принципу полягає в тому, що він виконує інтегративну функцію, виступає орієнтиром для подальшого вдосконалення законодавства, забезпечує ефективність та доступність правосуддя у цивільних справах. У формальному аспекті принцип процесуальної економії проявляється як сукупність строго формалізованих правил, що виконують охоронну та регулятивну функції, забезпечують захист порушеного права у розумний термін. Передбачені у національних законах і міжнародних договорах порядки спрямування транскордонних судових доручень мають бути адаптовані до нових технологічних реалій для забезпечення ефективного та швидкого розгляду спорів.

На базі Гаазької конвенції про вручення за кордоном судових та позасудових документів у цивільних і торгових справах та Гаазької конвенції про отримання за кордоном доказів у цивільних та торговельних справах до процесу спрямування транскордонних судових доручень можливе застосування електронних технологій. Щодо цифрових технологій, то їх використання під час виконання транскордонних цифрових судових доручень передбачається на основі нового міжнародного договору. Сфера застосування чинних універсальних та двосторонніх міжнародних договорів має бути зумовлена у новому міжнародному документі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Матіяш О. (2019). Нові підходи гаазької конференції до систематизації норм міжнародного приватного права. *Підприємництво, господарство і право*. № 1. С. 14–20.
2. Єсімов С. С., Боровікова В. С. (2023). Процесуальна економія як принцип адміністративного судочинства. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. № 4. С. 60–71.
3. Музичко С. (2022). Поняття принципу процесуальної економії в цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: право*. Вип. 73: част. 1. С. 92–97.
4. Короед С. (2023). Проблеми та судження застосування принципу процесуальної економії в цивільному судочинстві в умовах воєнного стану. *Юридичний вісник*. № 4. С. 45–52.
5. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. (2022). Інформаційне право України: навч. посіб. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 416 с.
6. Regulation (EU) 2020/1784 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2020 on the service in the Member States of judicial and extrajudicial documents in civil or commercial matters (service of documents) (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/1784/oj/eng>
7. Васирина Н. В., Гансецька В. В. (2024). Реалізація принципу процесуальної економії в цивільному судочинстві. *Прикарпатський юридичний вісник*. Вип. 4 (57). С. 46–50.
8. Кантор М. Є. (2023). Міжнародно-правові вимоги до джерел цивільного судочинства. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8. С. 119–123.
9. Ковалів М. В., Сидор М. Я. (2024). Реалізація адміністративного судочинства на основі цифрової платформи. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. № 2. С. 36–41.
10. Войтович П. П. (2023). Міжнародний цивільний процес як окремий напрямок вивчення: особливості методики викладання. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 62. Т. 2. С. 143–146.

REFERENCES

1. Matiyash, O. (2019). *Novi pidkhody haaz'koyi konferentsiyi do systematyzatsiyi norm mizhnarodnoho pryvatnoho prava* [New approaches of the Hague Conference to the systematization of norms of private international law]. *Pidpryyemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. 1. 14–20. [In Ukrainian].
2. Yesimov, S. S., Borovikova, V. S. (2023). *Protsesual'na ekonomiya yak pryntsyv administratyvnoho sudochynstva* [Procedural economy as a principle of administrative justice]. *Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna*. 4. 60–71. DOI: 10.32782/2311-8040/2023-4-8 [In Ukrainian].
3. Muzychko, S. (2022). *Ponyattya pryntsyvu protsesual'noyi ekonomiyi v tsyvil'nomu sudochynstvi*. [The concept of the principle of procedural economy in civil justice]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho Natsional'noho Universytetu. Seriya: pravo*. 73. 1. 92–97. DOI: 10.24144/2307-3322.2022.73.16 [In Ukrainian].
4. Koroyed, S. (2023). *Problemy ta sudzhennya zastosuvannya pryntsyvu protsesual'noyi ekonomiyi v tsyvil'nomu sudochynstvi v umovakh voyennoho stanu*. [Problems and judgments of the application of the principle of procedural economy in civil justice under martial law]. *Yurydychnyy visnyk*. 4. 45–52. DOI: 10.32782/yuv.v4.2023.6 [In Ukrainian].
5. Kovaliv, M. V., Yesimov, S. S., Yarema, O. H. (2022). *Informatsiyne pravo Ukrayiny: navchal'nyy posibnyk*. [Information law of Ukraine: a textbook]. Lviv: Lviv State University of Internal Affairs. [In Ukrainian].
6. *Regulation (EU) 2020/1784 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2020 on the service in the Member States of judicial and extrajudicial documents in civil or commercial matters (service of documents) (recast)*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2020/1784/oj/eng> [In English].

7. Vasylyna, N. V., Hansets'ka, V. V. (2024). *Realizatsiya pryntsypu protsesual'noyi ekonomiyi v tsyvil'nomu sudochynstvi*. [Implementation of the principle of procedural economy in civil proceeding. Prykarpat's'kyi yurydychnyy visnyk. 4 (57). 46–50. DOI: 10.32782/pyuv.v4.2024.9 [In Ukrainian].
8. Kantor, M. Ye. (2023). *Mizhnarodno-pravovi vymohy do dzherel tsyvil'noho sudochynstva*. [International legal requirements for sources of civil proceedings]. Yurydychnyy naukovyy elektronnyy zhurnal. 8. 119–123. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-8/25 [In Ukrainian].
9. Kovaliv, M. V., Sydor, M. Ya. (2024). *Realizatsiya administratyvnoho sudochynstva na osnovi tsyfrovoyi platformy*. [Implementation of administrative proceedings based on a digital platform]. Naukovyy visnyk L'vivs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriya yurydychna. 2. 36–41. DOI: 10.32782/2311-8040/2024-2-6 [In Ukrainian].
10. Voytovych, P. P. (2023). *Mizhnarodnyy tsyvil'nyy protses yak okremuyu napryamok vyvchennya: osoblyvosti metodyky vykladannya*. [International civil procedure as a separate area of study: features of teaching methods]. Innovatsiyna pedahohika. 62. 2. 143–146. DOI: 10.32782/26636085/2023/62.2.28 [In Ukrainian].

Дата надходження статті: 21.04.2025 р.

Mykhailo PARASYUK

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Associate Professor of the Department
of Civil Law and Theory Process,
PhD in Law, Associate Professor
mykhailo.v.parasiuk@lpnu.ua
ORCID: 0000-0003-3821-8120

PRINCIPLE OF PROCEDURAL ECONOMY OF THE INSTITUTE OF TRANSBORDER COURT SERVICING

The article, based on a comprehensive systematic analysis of the current legislation of Ukraine and regulatory acts of the European Union, examines the principle of procedural economy of the institution of cross-border judicial mandates. The object of the study is social relations that arise during the implementation of cross-border judicial mandates in civil legal relations in the context of the principle of procedural economy. The subject of the study is the norms of civil procedural and international civil procedural law. The method of research in the article was the dialectical method. To study individual problems of the topic, general scientific techniques were used: analysis and synthesis, the use of species and generic differences, and private scientific methods – comparative law and interpretation, formal-legal and others. The relevance of the problem is due to the fact that international contacts cover the sphere of state, business and private relations, creating a need for legal regulation and resolution of controversial issues through the courts. The principle of equality of national law of the European Union countries creates the primary prerequisites for the application of foreign law, and the principle of the mandatory application of foreign law is aimed at forming the legal grounds and mechanism for the application of foreign law. It is indicated that in the doctrine, procedural economy is perceived as a principle of national process. It is noted that courts should be guided by the principle of procedural economy when sending and executing cross-border judicial orders and when recognizing and executing decisions of foreign courts. The principle of procedural economy corrects the traditional rule of the correlation of contracts in terms of legal validity. The method of international civil procedure does not differ from the method of legal regulation of international private law, therefore the principle of procedural economy has been applied in regulating the institution of cross-border judicial orders.

Keywords: principles of law, civil procedural law, international procedural law, information technologies, functions of the principle of law.